

Ольга Школьна
доктор мистецтвознавства

БІДЕРМАЙЄР В ІНТЕР'ЄРІ ТА ДЕКОРАТИВНО-УЖИТКОВОМУ МИСТЕЦТВІ ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ ст.: ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ СТИЛЬОВОЇ ПРИНАЛЕЖНОСТІ

Анотація: Стаття присвячена розгляду кола питань щодо рис бідермайєру в історичному інтер'єрі, специфіки творів декоративно-ужиткового мистецтва першої половини ХІХ ст. в Німеччині, Австрії, Росії, Україні. Окремо розглядається питання стильової приналежності та стильового визначення щодо творів та інтер'єрів бідермайєру.

Ключові слова: бідермайєр, інтер'єр, Україна, Росія, Австрія, Німеччина, визначення стильової приналежності.

Постановка проблеми. Питання визначення стильової приналежності творів декоративно-прикладного мистецтва та інтер'єрів бідермайєра в українському мистецтвознавстві досі не стали предметом спеціального дослідження. Ані у декоративно-ужитковому, образотворчому мистецтві, ані у дизайні. Якщо в Європі вже кілька десятиліть точиться науковий дискурс довкола періодизації, змісту дефініції, ознак явища, то в Україні досі ці питання лишаються мало розробленими.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Так, окремі розвідки С. Шумеги [4] можна назвати одними з небагатьох, де згадується окреслена проблематика. Однак вже самі назви розділів «Стиль бідермейєр» [4, с. 244–250] і «Угорські меблі стилю Бідермейєр-неорококо (Ференца Штейнделя)» [4, с. 251–257] викликають багато запитань [3]. По-перше, чому в першому місці «бідермейєр» (застосовано застаріле транскрибування) пишеться з малої літери, а у другому — з великої, заголовної? По-друге, чи можна називати «бідермайєр» стилем? По-третє, чи слід вважати одним стилем стильовий напрямок і стиль, що об'єднані у другій назві? І чи був такий стиль «Бідермейєр-неорококо», про який так впевнено пише автор?

Наразі питань більше, ніж відповідей, тому звернемося до словникової енциклопедичної однойменної статті іншого дослідника, російського мистецтвознавця В. Власова у його 10-ти томному «Новому енциклопедичному словнику образотворчого мистецтва» [2, с. 173–180], де читаємо, що бідермайєр — «історико-регіональна художня течія, яка склалася у 1815–1848 рр. в Німеччині й Австрії у живописі, графіці, оформленні інтер'єру, меблів, розписі фарфору та скла» (переклад з рос. — О. Ш.).

Тобто, як впливає з цитованого джерела, бідермайєр тут називають лише течією, навіть не стильовим напрямком. Варто принагідно згадати просте визначення, що стиль охоплює всі види мистецтва та архітектуру, стильовий напрямок може обіймати всі види мистецтва без архітектури, а течія задовольняється меншими масштабами в межах світової еволюції художньої творчості. І дійсно, якщо уважно передивитися перелік видів мистецтва, зазначений у В. Власова, він стосується лише вибіркового художества, інтер'єрів та окремих різновидів декоративно-прикладного мистецтва. Тож саме поняття «стиль», введене С. Шумегою у навчальний посібник, рекомендований Міністерством освіти і науки України для вітчизняних вищих навчальних закладів, є некоректним.

Якщо звернутися до веб-енциклопедії «Вікіпедія», то виходить, що бідермайер є стилем, оскільки він представлений не лише образотворчим, декоративним мистецтвом й інтер'єром, а й, частково, архітектурою Австрії та Німеччини, хоча не наведено жодної пам'ятки [1]. Таким чином, у сучасному художньому просторі не уточнено фахово та кваліфіковано справжніх параметрів дефініції «бідермайер», не визначено його дійсних хронологічних, територіальних меж і критеріїв художності, не розроблені питання періодизації та специфіки виявів власне в українському художньому просторі, не систематизовано інформацію про стилізацію сучасних інтер'єрів під оригінальний історичний бідермайер.

Ціль статті — зацікавити означеною проблематикою широке коло вітчизняних науковців, у тому числі молоді — магістрів, аспірантів, які б могли глибше осягнути параметри явища, дослідити «виміри» бідермайера в Україні.

Викладення основного матеріалу дослідження. На одній з пітерських конференцій під назвою «Виноградівські читання», яка проходила у стінах Імператорського фарфорового заводу наприкінці 2013 р., автору цих рядків довелося поспілкуватися з німецькими колегами, вихідцями з Росії, котрі нині працюють у музейних установах Німеччини. В усній бесіді вони зазначили, що нині на їхній новій батьківщині питання віх розвитку бідермайеру переглядаються, уточнюються часові межі його побутування. Оскільки ті самі процеси можливі й для з'ясування обставин виникнення, поширення та розповсюдження бідермайеру й на теренах етнічної України, необхідно і нам розпочати перегляд специфіки бідермайеру на наших землях. Особливо західних, що історично тривалий час були поєднані з німецько-австрійським світом і ще певний відрізок часу рефлексувалися як колишні землі Габсбургів.

У цьому сенсі особливо важливим видається питання розпізнання абетки цього чи то стилю, чи то напрямку, чи то течії, глибшого осягнення його фундаментальних основ, що зазвичай лежать у площині світогляду, панівної ідеології, есхатологічних настроїв суспільства, психології творчості та моди. Щодо останньої, то варто зауважити, що на сьогодні найбільш розробленими є питання стильової приналежності до бідермайеру одягу. Окремі спроби осмислення специфіки інтер'єру в стилі бідермайер поки що лишаяються несистемними, маргінальними, оскільки базуються переважно на визначенні стилістики меблів, поза розуміння інших іміджевих складових середовища — фарфору, скла тощо.

Варто констатувати, що бідермайер у художніх силікатах України першої половини XIX ст. — тема, досі абсолютно не розкрита. Хоча його впливи відчуються як у формах окремо взятих творів, так і в їх розписі, зокрема, на фарфорі, де, починаючи з Корця і Баранівки представлені сцени балів, військових переглядів, портрети військових поствіснопілеонівської доби, а також сентиментальні образи простакуватих красунь тощо. Приміром, форми деяких ваз для супу Романівського фарфорового заводу та інших, чайників вітчизняних підприємств другої чверті XIX ст. позначені відчутним впливом бідермайеру.

У художньому склі привертають увагу форми цукерничок у вигляді перегорнутих дамських капелюшків, окремі форми пузатих келишків тощо, котрі досі не стали предметом окремого дослідження.

Натомість за останні роки вийшла друком вервиця дуже сумнівних за науковою складовою статей, кшталту ««Необідермаер» як один із засобів художнього мислення у творчості К. Білокур» київського мистецтвознавця А. Лобановської [3]. Проте, поверхнева думка — що міщанкою героїня цієї роботи не була, мешкала в селі.

Нині до відомих рис стильової приналежності бідермайеру нині можемо зарахувати:

- 1) пастельні кольори;

- 2) плавність контурів класицистичних або ампірних за своєю основою виробів;
- 3) зменшення масштабів полотен і об'ємних виробів декоративно-прикладного мистецтва;
- 4) позбавлення меблів та тонкої кераміки бідермайєру додаткових членувань та ліплення на фасадах та поверхні виробів;
- 5) звернення до неоготики, «пруського еллінізму» в Берліні, старовіденського стилю «альтвін» у Відні, необароко-неорококо;
- 6) застосування у меблях, тканинах, драперіях, шпалерах, килимах дрібних та крупних квіткових або смугастих візерунків;
- 7) використання в одязі кінського волосся;
- 8) застосування у меблях червоного дерева, комбінації шпону, інкрустацій, маркетрі, золочення рам;
- 8) багатофункціональність, скомбінованість меблів;
- 9) поява в інтер'єрі чистої гостьової кімнати (імітація світського салону);
- 10) мода на дводверні одяжні шафи, буфети, секретери, умивальники, комоди з колонами або пілястрами;
- 11) пересолоджені або пошлуваті сюжети творів;
- 12) введення «жанру інтер'єру», пейзажу з вікна, «речового інтер'єру»;
- 13) фарфорові тарілки у золочених рамах в інтер'єрі;
- 14) «безстильність», невизначеність щодо великих історичних стилів;
- 15) збалансованість пропорцій;
- 16) показ життя «маленької» людини з провінції, демонстрування її генеалогії, минулого родини;
- 16) кріплення тканин на дерев'яних меблях за допомогою цвяхів з білими фарфоровими капелюшками;
- 17) застосування мініатюр зі слонової кістки;
- 18) прості фасади та широкі входи приватних будинків та суспільних споруд, експлуатація мотивів вінків та стріл на фасадах будівель та у декоративно-ужитковому мистецтві;
- 19) поширення моди на грубуваті речі зі скла з товстими стінками у вигляді перегорнутих капелюшків, товстих кулястих келишків тощо;
- 20) певна манірність виконання домашнього рукоділля (твори з бісером, шиття ляльок, виконання густих коротких букетів кшталту весільних та квіткових композицій для ваз-попурі) [2, 5].

В цілому слід зазначити, що для бідермайєру було характерне застосування простих поверхонь і ліній, зручних та комфортних елементів обстановки на протигагу представницькому антуражу попередньої доби класицизму-ампіру [5, 6].

Загальна риса — це суміш класицизму-ампіру, реалізму та романтизму в бідермайєрі, визначення його лаконічних проявів серед бюргерів-буржуа у Східній Європі впродовж 1825-го — кінця 1830-х рр., у Німеччині та Австрії — до 1848 р., у деяких країнах Скандинавії та Росії — впритул до 1855–1857 рр. В живописі останньої історично відомі кілька основних представників — О. Венеціанов, П. Федотов, В. Тропінін тощо. В Україні досі коло майстрів, дотичних до бідермайєру, не окреслене, хоча низка проявів фіксується у декоративно-ужитковому мистецтві. Крім бідермайєру, досі істотні прогалини вітчизняного мистецтвознавства фіксуються у розрізі історизму, академізму, декадансу.

Висновки. Підсумовуючи вищенаведене, варто зазначити, що досі бідермайєр (суміш класицизму-ампіру з романтизмом) потребує більш прискіпливої уваги мистецтвознавців. На сьогодні, після 170-ти років потому, як його існування припинилося, необхідно розробити питання абетки стилю, його рис виразності, критеріїв художності, специфіки пластичного моделювання, ареалу побутування та хроно-

логічних меж й періодизації всередині них відповідно до визначення кола пам'яток, що мають до його проявів безпосереднє відношення на наших теренах.

Особливу увагу варто приділити пам'яткам фарфору, фаянсу, скла, де досі панує виразна тиша науковців з означеної проблематики, а також історичним інтер'ерам, насамперед Західної України, питанням виявів бідермайєру в архітектурі, які виразно відстежуються у сусідніх країнах. Адже від цього залежить, маємо ми справу зі стилем, стильовим напрямком чи течією. Ця робота дозволить у майбутньому більш глибоко осягнути як емпіричний, так і теоретичний рівень осмислення цього питання, детальніше розробити понятійно-категоріальний апарат і розуміння стилізації сучасного дизайну інтер'єру під справдешні історичні прообрази. Тобто «старі добрі часи», що стали синонімом бідермайєру, мають бути науково вивчені й осмислені.

Література

1. Бідермайєр. URL: <https://ru.wikipedia.org/wiki/Бидермейер> (дата обращения: 12.04.2016).
2. Власов В. Новый энциклопедический словарь изобразительного искусства: В 10 т. Санкт-Петербург: Азбука-Классика, 2004. Т. II: Б-В. 712 с.
3. Лобановська А. «Необідермаєр» як один із засобів художнього мислення у творчості К. Білокур // Катерина Білокур: Філософія мовчазного бунту: Наукові статті, есеї, культурологічні праці до 100-річчя і 110-річчя Катерини Білокур / авт.-упор. О. Найдєн. Київ: Стилоc, 2011. 256 с.
4. Шумєга С. Дизайн. Історія зародження та розвитку дизайну. Історія дизайну меблів та інтер'єру: Навч. посіб. Київ: Центр навчальної літератури, 2004. 300 с.
5. Юрченко Т. Г., Соколов М. Н. Бідермайєр. URL: <https://bigenc.ru/literature/text/1865791> (дата обращения: 29.08.2017).
6. Bidermajer. URL: <http://proleksis.lzmk.hr/12144/> (last accessed: 29.08.2017).
7. Bidermajer. URL: <https://sh.wikipedia.org/wiki/Bidermajer> (last accessed: 29.08.2017).

References

1. Bidermayer [Bidermeier]. URL: <https://ru.wikipedia.org/wiki/Bidermeyer> (last accessed: 12.04.2016).
2. Vlasov V. Novyiy entsiklopedicheskiy slovar izobrazitel'nogo iskusstva: V 10 t. [Vlasov V. The new encyclopedic dictionary of fine art: In 10 volumes]. Sankt-Peterburg: Azbuka-Klassika, 2004. T. II: B-V. 712 s.
3. Lobanovska A. «Neobidermaier» yak odyz iz zasobiv khudozhnoho myslennia u tvorchosti K. Bilokur [Lobanovska A. «Neobidermaier» as one of the means of artistic thinking and artistic work of Kateryna Bilokur] // Kateryna Bilokur: Filosofiia movchaznoho buntu: Naukovi statti, esei, kulturolohichni pratsi do 100-richchia i 110-richchia Kateryny Bilokur [Kateryna Bilokur: Philosophy of the silent rebellion: Scientific works, essays, culture studies works to the 100th and 110th birth anniversary of Kateryna Bilokur] / avt.-upor. O. Naiden. Kyiv: Stylos, 2011. 256 s.
4. Shumeha S. Dyzain. Istoriia zarodzhennia ta rozvytku dyzainu. Istoriia dyzainu mebliv ta interieru: Navch. posib. [Shumeha S. Design. History of emerging and development of design. History of furniture and interior design: A studybook]. Kyiv: Tsentr navchalnoi literatury, 2004. 300 s.
5. Yurchenko T. G., Sokolov M. N. Bidermayer. [Yurchenko T., Sokolov M. Bidermeier]. URL: <https://bigenc.ru/literature/text/1865791> (last accessed: 29.08.2017).
6. Bidermajer. URL: <http://proleksis.lzmk.hr/12144/> (last accessed: 29.08.2017).
7. Bidermajer. URL: <https://sh.wikipedia.org/wiki/Bidermajer> (last accessed: 29.08.2017).

Ольга Владимировна Школьная

Бидермайер в интерьере и декоративно-прикладном искусстве первой половины XIX ст.: проблемы определения стилевой принадлежности

Статья посвящена рассмотрению круга вопросов относительно черт бидермайера в историческом интерьере, специфики произведений декоративно-прикладного искусства первой половины XIX ст. в Германии, Австрии, России, Украине. Отдельно рассматривается вопрос стилевой принадлежности и стилового определения относительно произведений и интерьеров бидермайера.

Ключевые слова: бидермайер, интерьер, Украина, Россия, Австрия, Германия, определение стилевой принадлежности.

Olga Shkolna

Biedermaier in an interior and arts and crafts of first half of the 19th century: problems of definition of a style accessory

Summary: Article is devoted considerations of a circle of questions concerning lines of Biedermaier in a historical interior, specificity of products of arts and crafts of this period in Germany, Austria, Russia, Ukraine. The question of a style accessory and style definition concerning products and interiors of Biedermaier is separately considered.

Keywords: Biedermaier, an interior, Ukraine, Russia, Austria, Germany, definition of a style accessory.